
Đorđe KONFORTI

TRAGEDIJA I SPAS TRAVNIČKE PORODICE KONFORTI

*Samuel, otac Đorđa
Konfortija*

Đorđe Konforti je rođen u maju 1953. godine u Zagrebu, od oca Samuela (Saše, Pube) Konfortija i majke Maje, devojačko Spalatin.

Otac Samuel Jakova Konforti rođen je 19. novembra 1908. u Travniku. Osnovnu školu i niže razrede gimnazije završio je u Travniku, a tehničku školu sa velikom maturom u Sarajevu. Završio je i vojne škole za rezervne oficire vojske Kraljevine Jugoslavije i posedovao čin artiljerijskog poručnika.

Pošto nije zapamtio oca, koji je umro godinu i po posle njegovog rođenja, u decembru 1954, Đorđe je na osnovu očeve lične biografije, sećanja i priča starijih i sačuvanih pisama koja je otac slao

rođacima i primao ih od drugih, sklopio mozaik o jednom strašnom vremenu i ispričao potresnu priču o načinima spasavanja oca i drugih članova inače brojne porodice u godinama velikog stradanja Jevreja tokom Drugog svetskog rata.

U Holokaustu je stradao veliki broj članova porodice Samuela-Saše Konfortija.

Posle očeve smrti Đorđe se sa majkom iz Zagreba preselio kod maminih roditelja i sestre u Beograd.

Osnovnu i srednju školu završio je u Beogradu, gde je i diplomirao kao inženjer elektronike i telekomunikacije.

Od 1988. godine sa sinom Lazarom živi u Montrealu u Kanadi.

„Signorina, avete bisogno di aiuto?“ (Gospođice, da li vam treba pomoć?) Od odgovora na ovo kratko pitanje potpuno nepoznatog čoveka u vozu pretrpanom izbeglicama, negde u srednjoj Italiji, zavisila je ili budućnost ili sam život. Moja rođaka Rut Musafija odgovorila je „si“ (da) i njen život i život moga oca Samuela Konfortija krenuo je onim putem koji je za njih i mene, Božjom voljom, postao jedina stvarnost.

Ovo je priča o tome kako su njih dvoje uspeli da se spasu i prežive tragediju Drugog svetskog rata.

Moja porodica Konforti starinom je iz Novog Pazara i potom Travnik. Moj deda, nono Jakov (Jako) Konforti, sin travničkog hahama Moše Konfortija, imao je sa ženom Lunom, rođenom Alkalaj, sedam sinova i dve ćerke. Pred rat, 1941. godine, petoro sinova – Moše (Moric), Leon, Avram (Miko), Ješua (Salvator) i moj otac Samuel (Saša, Puba) Konforti živeli su u Zagrebu baveći se izradom rukavica. Imali su dve radnje, jednu manju u Praškoj ulici, blizu nekadašnje sinagoge, i jednu veću u Gundulićevoj ulici. Najmlađi sin Danijel (Danko), uselio se ilegalno u Palestinu još 1938. godine. Nono Jakov i nona Luna živeli su u Travniku sa bolesnim sinom Josefom (Čučom), mada je nona Luna često dolazila kod sinova i provodila deo vremena u Zagrebu sa njima. Starija ćerka Rahela, udata Salom, živela je tada, sa troje dece, u Sarajevu. Mlađa ćerka Klara, udata Musafija, posle muževljeve smrti, 1929. godine, preudala se za Deže Abrahama, mađarskog Jevreja iz Sombora, sa zaposlenjem u Karlovcu i Zagrebu, i sa dvoje male dece iz prvog braka, Rut (Beba) i Moše (Braco), prešla iz Sarajeva u Karlovac, pa ubrzo zatim u Zagreb. U Zagrebu su stanovali u Zvonimirovoj ulici, blizu stana braće Konforti.

Iz biografije moga oca Saše, napisane po oslobođenju radi dobijanja zaposlenja, saznajem da ga je rat zatekao na vojnoj vežbi u Sopotu, u Makedoniji, gde je kao rezervni artiljerijski poručnik vojske Kraljevine Jugoslavije obavljao dužnost zamenika komandira VII ratne baterije. Kod Velesa, 14 aprila 1941. godine, bivaju zarobljeni i Nemci ih šalju u Bugarsku, u zarobljenički logor Gorna Đumaja. Međutim, 20. maja 1941, Nemci odvajaju zarobljene vojnike i oficire iz Hrvatske, među njima i mog oca kao Zagrepčanina (ne znajući da je Jevrej), pa ih onda šalju slobodne u takozvanu Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Za to vreme, po pričanju moje rođake Rut Musafije, u Zagrebu su munjevito počele da se sprovode antijevrejske mere. Rut je tada imala šesnaest, a njen brat Braco četrnaest godina. U školu više nisu mogli ići, morali su da nose žute trake i nisu smeli da hodaju trotoarom. Pronosio

se glas da će Jevreje odvoditi u logore, za koje se tada, pa i do kraja rata, mislilo da su samo radni. Ubrzo su počela prva odvođenja i oduzimanja radnji, odnosno stavljanja pod ustašku kontrolu.

Kada se moj otac Saša iz Gorne Đumaje vratio u Zagreb, 1 juna 1941. godine, video je da su braća Moric, Leon i Miko već bili odvedeni, a radnje rekvirirane. Četvrti brat Salvator, koji se u zadnje vreme osamostalio od ostale braće prodajom krzna, uspeo je da se, sa ženom Olgom, prebaci u Ogulin gde su bili Italijani. Salvator i Olga su se potom, kako se kasnije saznalo, dokopali Italije, prebacivši se uz pomoć jednog italijanskog oficira iz Ogulina u Rijeku (Fiume). U Zagrebu je moj otac zatekao sestru Klaru sa mužem Dežeom i decom. Porodični savet, u stalnoj vezi sa prijateljima iz zagrebačke jevrejske opštine, grozničavo je razmišljao o tome šta da čini. Moja tetka Klara naročito se brinula za ćerku Rut, jer je nekoliko dana ranije jedan Rutin vršnjak bio odveden. Po mnogim glasinama izgledalo je da je u Dalmaciji, koja je bila pod italijanskom okupacijom, znatno bolje nego u takozvanoj NDH. Bila je doneta odluka da se svi razdvoje: moj otac Saša da uzme sestričinu Rut i da beže u Split, a sestra Klara sa mužem i sinom u Sombor. Tamo su bili Mađari, a Klarin muž Deže se u Somboru osećao sigurnijim kao neko kome je prvi jezik bio mađarski. Već 16. jula 1941. godine, moj otac Saša, zajedno sa sestričinom Rut, uspeo je da se prebaci u Split.

Tokom tog kratkog i zloslutnog leta u Zagrebu, niko od familije nije znao šta se dešava u Travniku, gde su bili moj nono Jako, nona Luna i bolesni stric Čučo. Po oslobođenju, otac je saznao, kao što je navedeno i u knjizi *Travnički Jevreji* (Sarajevo 1976), našeg rođaka dr Josefa Konfortija (unuk Josefa, brata moga nona), da su Jakov i Luna Konforti sa bolesnim sinom Josefom-Čučom bili iz Travnika prvi odvedeni u Jasenovac. U istom kompleksu logora, kako se kasnije saznalo, izgubili su svoje mučeničke živote i stričevi Moric, Leon i Miko, koji su bili uhapšeni u Zagrebu pre nego što se moj otac vratio iz zarobljenništva u Bugarskoj. Na osnovu onog što se o Jasenovcu danas zna, vrlo je verovatno da su, kao nesposobni za rad, nono Jakov, nona Luna i bolesni stric Čučo odmah ubijeni u čudovišnom jasenovačkom stratištu Gornja Gradina i da ih moji stričevi, koji su u logor uskoro dospeli, nisu mogli sresti.

U Splitu se tata i Rut ne zadržavaju mnogo. Po Rutinom kazivanju, Split je bio pretrpan izbeglicama iz Hrvatske, Bosne, Hercegovine, tako da su jedva našli neku zajedničku sobu u kojoj se moglo spavati. Italijani nisu slali Jevreje u logore, već im je kretanje bilo ograničeno po

određenim mestima internacije. Moj otac je saznao da je jedno od mesta predviđenih za internaciju bila i Vela Luka na Korčuli. On je dobro poznao Vela Luku, budući da je tamo pre rata odlazio na letovanje. Tako je došao na ideju da proba da dobije internaciju na Korčuli jer situacija u Splitu nije bila povoljna. Posle dva meseca, uspeli su da se dokopaju Vela Luke ili Valle Grande, kako se pod Italijanima zvala. Tata je ubrzo otišao do poznatog mu pansiona koji je bio u vlasništvu porodice Šantić: Milke i Nikole sa ćerkom Katjom, koji su tu i sami živeli. Pansion je bio popunjen italijanskim oficirima, ali su Šantići ponudili tati i Rut sobu u potkrovlju, što su oni prihvatili. Tada je otpočelo jedno dobro vreme za oca i Rut. Soba im je bila potaman, hrane je bilo dovoljno, jer je ostajalo od onoga što se za italijanske oficire spremalo od njihovih sledovanja. Po gradu se moglo slobodno kretati i ići na plažu. Rut i Katja su se brzo prijateljile budući da su obe bile mlade devojke, bliskih godina.

Ipak, moj otac nije imao novca da plati zakup sobe na tavanu za više od dva meseca, ali su ih Šantići zadržali besplatno na stanu i hrani dokle bude trebalo. Ispalo je da će to biti više od godinu dana. Katja je naučila Rut da pegla i namešta krevete, tako da je Rut aktivno pomagala u održavanju pansiona. U kući se često čula Rutina i Katjina zajednička pesma. Moj otac je takođe nalazio vremena za zabavu, pa čak i romantičnu vezu. Tokom tog, zahvaljujući porodici Šantić, srećnog perioda internacije 1942. godine, tata i Rut nekako dolaze u vezu sa tatinim bratom, Salvatorom, koji je tada bio interniran u severnoj Italiji, u provinciji Modena. Na obostranu radost i zadovoljstvo, saznaju da su svi zdravo i dobro. Ali u ratu relativno mirno, dobro i stabilno

Samuel Konforti i Rut Musafija, u Veloj Luci na Korčuli 1942. godine

stanje ne može dugo potrajati. U jesen 1942. godine, počelo se po Vela Luci govoriti da će Italijani sa Korčule prebacivati Jevreje preko Lastova u Italiju, u nova mesta internacije. Pošto je stric Salvator bio dobrog imovinskog stanja, insistirao je da moj otac i Rut dođu kod njega i dao italijanskim vlastima garancije da će ih izdržavati, jer nikakvih sredstava nisu imali. Tako su, novembra 1942. godine, moj otac i Rut otpremljeni u mesto Zoka (Zocca), u severnoj Italiji, u provinciji Modena.

Već za vreme boravka u Vela Luci, moj otac Saša i rođaka Rut su dosta dobro naučili da govore italijanski. Oni su se slobodno kretali po celom gradu, dolazili u dodir sa italijanskim oficirima i službenicima, prvo u pansionu Šantićevih, pa onda po celom mestu gde je Italijana bilo u priličnom broju. Isto tako, meštani, koji tradicionalno znaju ili razumeju italijanski, sada su ga pod okupacijom znatno više koristili. Naučiti italijanski mom ocu nije bilo tako teško pošto se u roditeljskoj kući u Travniku govorio ladino ili djudeo-espanjol. Rođaka Rut je od ranog detinjstva živela sa očuhom Dežeom, mađarskim Jevrejem, pa se kod njih nije govorilo španski, tako da Rut nije posedovala istu osnovu za lako učenje italijanskog jezika. Ipak, budući da je u školi učila francuski, rezultati su brzo došli. Interesantna je činjenica da nekome kome je prvi jezik arhaični španski, pa onda srpski ili hrvatski, strani naglasak u naučenom italijanskom jeziku je veoma slab i neuočljiv, tako da ga ni rođeni Italijani ne prepoznaju kao strani naglasak, već vrlo lako prihvataju da je to naglasak iz nekog dela Italije, budući da je raznovrsnost lokalnih naglasaka, čak i dijalekata, u italijanskom jeziku veoma velika. To je u internaciji u Italiji veoma pomoglo mom ocu Saši, rođaci Rut i stricu Salvatoru, kao i svim drugim izbeglicama iz okupirane Jugoslavije, što potvrđuju i zapisana sećanja (nalaze se u Savezu jevrejskih opština i Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu) moga rođaka Bukija Konfortija (unuk Josefa, brata moga nona Jakova).

Tako su Saša i Rut, stanujući kod strica Salvatora, kao i sam Salvator, dolazili lako u dodir sa domaćim stanovništvom i sklapali prijateljstva. Neki nisu uopšte znali da su oni zapravo Jevreji iz Jugoslavije. Nekima, za koje se ispostavilo da su simpatizeri ili aktivni saradnici pokreta otpora, to su mogli da povere. Tako su ih prijatelji, očigledno vrlo bliski italijanskim partizanima, upoznali čak i sa jednim engleskim pilotom koga su sakrivali pošto mu je avion bio oboren iznad severne Italije. Od italijanskih prijatelja do Rut i Saše su dolazile vesti o skorom krahu Italije, ali i o očekivanjima da će potom Nemačka vojska upasti u

Italiju preko severa kako bi Nemci sprečili napredovanje saveznika. Neposredno pred kapitulaciju Italije, zbog jednog nesrećnog nesporazuma u familiji, Rut i Saša napuštaju dom moga strica Salvatora i odlaze da žive sami. U tome im pomažu njihovi italijanski prijatelji, koji ih smeštaju u sobicu u kući čiji je vlasnik bio čak crnokošuljaš. Ali, kako je ranije objašnjeno, nije bilo opasnosti, pošto, sudeći prema italijanskom jeziku kojim su govorili, vlasnik fašista nije ni pomišljao da Rut i Saša nisu Italijani. Po očevim pismima koje je kasnije slao Ruti, vidim da je u Zoki tata čak imao ozbiljnu vezu sa izvesnom gospođicom Bjankom (Bianca), pa se čak i o braku govorilo, uprkos verovatnom skorom rastanku. A do rastanka je brzo došlo. Kapitulacija Italije bila je već veoma blizu i po celom mestu se moglo sresti mnogo izbeglica iz raznih krajeva industrijskog severa Italije koji su saveznici stalno bombardovali. Jednoga dana, septembra 1943. godine, Rutina prijateljica, Italijanka, saradnica pokreta otpora, upozorila je Rut da je sve propalo i da je situacija krajnje ozbiljna, jer Nemci ulaze sa severa i svakog časa mogu biti u njihovom mestu. Kazala je da što pre moraju otići na jug. Nisu imali vremena ni da se spakuju. Dala im je mali kofer, veličine otprilike 40 x 30 cm, u koji su stale samo najneophodnije stvari, košulje, veš, čarape. Dala im je i nešto novca i naterala ih da sednu u prvi voz prema jugu.

U prvi voz koji je naišao jedva su ušli, jer je bio krcat i ljudi samo što nisu ispadali kroz prozore. Bombardovanja severne Italije bila su sve žešća i bežalo se glavom bez obzira. Stajali su u hodniku satima, padajući na mahove u polusan, onako stojeći. Voz je išao na jug i to baš za Rim. Rut je bila pametna i lepa osamnaestogodišnja devojka, no izgledala je tada jadno, zgužvana, zapuštena, neispavana, gladna, na ivici snage, stojeći ko zna od kada u prepunom hodniku. Primetila je da je jedan nepoznati čovek stalno posmatra i bilo joj je neprijatno, jer je osećala da će na kraju taj čovek prići i pokušati da otpočne razgovor, što joj je tada najmanje bilo potrebno. Čovek je na kraju prišao, čega se i bojala, ali je ono što je čovek tada kazao potpuno iznenadilo Rut, tako da te reči više nikada neće zaboraviti: „Avete bisogno di aiuto?“ Šta odgovoriti? Možda neznanac radi za Nemce, možda je fašista, možda kriminalac. U magnovenju, kao da to nisu njene reči, rekla je: „Si“. Neznanac je odmah nastavio: „Čim stignemo u Rim, poći ćemo zajedno i ja ću vas odvesti na bezbedno mesto“. Kako mu je Rut poverovla toga časa, tako su posle i tata i Rut, ne mučeći više sebe preispitivanjem odluke, krenuli za tim čovekom sa stanice u Rimu, ne u propast, nego u

novi život. Poznanik iz voza ih je doveo u jednu divnu rimsku kuću u kojoj je i sam stanovao, a na spratu iznad bila je jedna jevrejska porodica, gde je tatu i Rut odmah smestio. Jevrejska zajednica u Rimu jedna je od najstarijih u dijaspori i potiče još iz doba kada je Rimsko imperija preuzela Svetu zemlju od Grka. Elem, tata i Rut su se našli u prostranom stanu, sa visokim plafonima, velikim hodnicima, ogledalima, lusterima, sa mnoštvom soba, i što je bilo najvažnije – sa velikim kupatilom. Saša i Rut bili su lepo primljeni i, pošto su se okupali i okrepili, osećali su se kao u nekom snu.

Nažalost, snovi ne traju dugo. Verovatno zbog saradnje sa pokretom otpora, otac familije koja je primila tatu i Rut bio je ubijen od strane vlasti. I tako, posle samo nekoliko dana provedenih u njihovom stanu, sused sa donjeg sprata opet je pritekao u pomoć i rekao da svi zajedno moraju otići iz velikog stana na sigurnije mesto. To sigurnije mesto bilo je – rimski ženski manastir Notre Dame de Sion na brdu Monte Verde, u ulici Garibaldi. Bilo je to sigurno utočište jer je manastir pripadao Vatikanu čiju teritoriju Nemci nisu dirali. U manastiru Notre Dame de Sion sklonište su našle mnoge izbeglice, porodice italijanskih oficira i činovnika koje su pobegle iz Afrike, kao i jevrejske porodice koje su se skrivale od nemačkog okupatora. Manastir je bio prepun i uslovi su bili teški. Časne sestre su spavale na podu da bi izbeglice mogle spavati u krevetima. Hrane je bilo malo. Svakome je sledovalo po 150 grama hleba dnevno. Jedna od sestara, sestra Đuzepa, sprijateljila se sa Rut i zavolela je, pa joj je često davala pola svoga sledovanja. Ipak, živelo se, a najvažnije je da su bili sigurni. Pošto su govorili dobro italijanski i pošto ih niko nije poznavao, Saša i Rut su slobodno izlazili i šetali po Rimu. Za svakoga su oni bili Italijani. Rut je čak našla posao, da čuva decu, pa je tako ponešto i zarađivala. Jednom nije izdržala da od plate ne kupi malo kolača u jednoj poslastičarnici pored koje je često prolazila. Iako su kolači bili pripremljeni od pasulja i šećera, pošto ničeg drugog nije bilo da se kolači naprave, za Rut su oni bili božanstvenog ukusa. Moj otac je opet, sa svoje strane, nalazio vremena i za romantiku. Među očevim papirima nalazim čestitku iz novembra 1943, za njegov 35-ti rođendan, u kojoj mu društvo iz manastira Notre Dam de Sion (tačnije drugarice, među kojima i žene italijanskih kolonijalnih službenika i oficira izbegle iz Afrike) čestita rođendan sa željom da uvek ostane tako drag i simpatičan kakvog su ga oni upoznali i mole ga da primi skromni poklon što mu ga od srca daju. U potpisu su navedena

imena: Giulia, Elisa, Emma, Pierra, Anna Maria, Tina i Renata, sa usklikom: svi očekujemo dolazak Engleza.

Za vreme boravka u manastiru Notre Dame de Sion, preko Crvenog krsta Rut uspostavlja vezu sa majkom Klarom, očuhom Dežeom i bratom Bracom. Oni su sve to vreme živeli u Somboru, pod Mađarima, kako-tako podnošljivo. Preko Crvenog krsta, uspeali su čak i da pošalju malo novca za Rut i mog oca. U isto vreme, tata i Rut su ponovo uspostavili vezu i sa stricom Salvatorom, koji će sa porodicom uspeti da stigne do Milana, gde će ostati za stalno i započeti novi život u oslobođenoj Italiji. Moj otac pokušava da preko Crvenog krsta dozna i o ostalim članovima naše porodice koji su nekada bili u Travniku i Zagrebu, ali, na žalost, bez uspeha. Tako, posle oslobođenja Rima od strane saveznika, u sedištu međunarodnog Crvenog krsta tata dolazi u dodir sa predstavnicima NOP-a (Narodno oslobodilačkog pokreta) Jugoslavije, koji mu saopštavaju da je pokret veoma uspešan, da postoje velike oslobođene teritorije i da im trebaju borci. Da li je vojnička savest rezervnog artiljerijskog oficira Kraljevine Jugoslavije progovorila, ili očaj što preko Crvenog krsta nikakvih podataka o majci, ocu i braći nema, tek moj otac odlučuje da pristupi NOP-u i da Rut povede sa sobom natrag, u slobodni deo Jugoslavije, kako bi, sa partizanskom vojskom, zemlju potpuno oslobodili. Juna 1944. godine, u organizaciji NOP-a, moj otac Saša i rođaka Rut stižu u Bari.

U Bariju je bilo mnogo savezničke vojske, kao i oficira za vezu NOP-a. Saša i Rut se spremaju za odlazak na Vis, gde su oca očekivale pripreme za komandovanje artiljerijskom baterijom. Pored mnoštva vojske, bilo je u Bariju i mnogo izbeglica iz severnih delova Italije gde su se Nemci još držali. I tako, jednog dana, Rut na ulici sretne oca Mare Švarc-Seljan, svoje najbolje drugarice iz zagrebačke gimnazije. Švarcovi su neposredno pred rat promenili ime u Seljan, ali im to nije mnogo pomoglo. Kada se uzbuđenje stišalo i kad su oboje najzad poverovali da su to zaista oni, Rut je ispričala ukratko kako se našla u Bariju i kuda se sprema. Sa druge strane saznala je da su Mara i njeni roditelji, na sličan način kao Rut i Saša, došli do Dalmacije i Italije i onda do Barija. U Bariju je za njih bilo posla jer Mara i njena mama baš govore taj engleski, koji se pre rata u Evropi nije ni mnogo učio ni govorio, pa su sada vrlo potrebne američkoj i engleskoj vojsci zbog prevođenja. Kada je gospodin Seljan još jednom čuo da se Rut sa ujakom sprema za odlazak na Vis, u partizane, on je Rut bukvalno uhvatio za ruku i odvuкао kod sebe kući, rekavši joj da neće ni da čuje za tako nešto da devetnae-

stogodišnja devojka ide u rat posle svega što je preživela u zadnje tri godine. Kada su ušli u stan, Marina majka i Mara su se, posle šoka, mnogo radovale da je Rut sa njima i odlučno se pridružile ocu porodice u nastojanju da Rut ostane kod njih. Tako je Rut ostala kod Seljana, a tako se desilo da je moj otac Saša morao odmah da otputuje na Vis, pa se Rut sa njim nije ni videla ni pozdravila. Tada ni Rut ni Saša nisu slutili da se više nikada neće videti.

Na Vis je tata stigao sredinom juna 1944. godine. Posle završenog jednomesečnog oficirskog artiljerijskog kursa, postaje komandir samostalne haubičke baterije. Od tada počinje njegov put sa partizanima na sever radi oslobađanja jadranske obale. Rut sa druge strane uči engleski sa Marom pa, kao ranije Mara, i ona dobija posao prevodioca u engleskoj vojsci. Mara i Rut tako kreću sa VIII engleskom armijom iz Barija ka severu, do potpunog oslobođenja Italije. Moj otac ide sa partizanima od Visa, Hvara, Ista, Paga, Zadra, Raba, Krka, Cresa, Lošinja, Pule, gde dobija čin poručnika Jugoslovenske mornarice, pa do samog Trsta. Rut, duž druge obale Jadranskog mora, ide sa Englezima od Barija do Udina i skoro do Trsta. Nažalost, tata i Rut nisu uspeli da se sastanu u Trstu, pošto je tata vrlo brzo bio premešten na Sušak. Ipak su međusobnu vezu pismima uspostavili odmah posle tatinog dolaska na Vis, zahvaljujući oficirima izaslanicima NOP-a koji su bili u Bariju. Iz očevih pisama koje sam kasnije dobio od Rut, vidi se da je veza pismima proradila za oko mesec dana po tatinom dolasku na Vis. Otac piše Ruti da je na Visu sreo nekoliko meštana iz Vela Luke koji su mu i rekli da je Katja Šantić sa svojim, bežeći od Nemaca posle kapitulacije Italije, dospela u izbeglički logor El Šat u Egiptu. Tata moli Rut da preko Crvenog krsta što češće piše svojoj majci Klari u Sombor i izveštava i o sebi i o njemu. U sledećem pismu otac zahvaljuje porodici Seljan za sve što su učinili za Rut koja mu je javila da se kod njih oseća kao u roditeljskoj kući a to je, kako tata piše, „veliko dobročinstvo nakon trogodišnjeg lutanja i ponižavanja. Tek ovdje, kada razmislim o svemu što se dogodilo, mogu bolje da ocijenim šta joj zapravo činite“. Iz pisama se takođe vidi da Rut, kao dobra sestričina, šalje svome ujaku u partizanskoj vojsci pake- te sa najosnovnijim stvarima, jer je oskudica na Visu bila velika. Iz kazivanja Brace Musafije, Rutinog brata, koji se seća priča moga oca iz partizana, znam da je među nekim svojim saborcima izazivao nepoverenje i podozrenje jer je imao četkicu za zube i koristio je. Iz pisama se vidi da je jedna od stavki na listi stvari koje je od Rut tražio da mu šalje iz Italije bila „četkice za zube“.

Za to vreme, sa VIII engleskom armijom, Rut očekuju značajni i prelomni životni događaji. Od mame Klare stiže joj iz Sombora pismo, pisano verovatno aprila 1944. godine, sa vešću da su Nemci zaposeli Mađarsku posle zbacivanja Hortija i da se svi Jevreji boje da će ih poslati u logore za koje se mislilo da su radni. Od tada pisma više ne stižu. Rut je očajna, a vreme neumitno prolazi. U engleskom štabu Rut upoznaje engleske oficire i vojnike koji su bili palestinski Jevreji. Tako major Malkov iz Jerusalima, pred sam kraj rata, od saveznika dobavlja spiskove sa Jevrejima oslobođenim iz nemačkih koncentracionih logora i daje ih Ruti. Onda je, do kasno u noć, Rut sedela u svojoj sobi i grozničavo čitala spiskove. Kada je svaka nada već bila izgubljena, negde oko dva sata ujutro, spazila je ime: Moše Musafija, rođen 1927. godine. Njen brat Braco je, znači, živ! Zaplakala je od radosti i počela da lupa po vratima kolega u štabu, razbudivši ih, kako bi odmah sa svima podelila radost zbog tako divne vesti. Ispalo je da su i Rut, sa druge strane, isto tako tražili, pa je samo nekoliko dana posle toga stiglo pismo od očuha Dežea i Brace da su se vratili, ali da mame Klare više nema.

Palomba (Beba) Rut Musafija u Udinama (Italija), 1945. godine

Braco i očuh Deže Abraham su 1944. u maju transportovani u Aušvic. Istim transportom je došla i Magda Drelih, kasnije udata Musafija. Braco i Deže su bili odmah transportovani dalje na radove u Šleziju. Deže Abraham se razboleo i ostao u Šleziji u bolesničkom kampu, a Braco je išao na radove dalje, po raznim mestima u Nemačkoj i na karju dospeo u Bergen Belzen, gde su ga oslobodili Englezi. Deže Abrahama su u Šleziji oslobodili Rusi. Deže se vraća u Zagreb maja 1945, gde ga Braco nalazi u avgustu, po povratku iz Bergen Belzena. Magda se u Sombor vraća u septembru, gde će se kasnije naći i Deže i Braco.

Rutina i Bracina mama Klara, rođena Konforti, je u Aušvic dospela drugim somborskim transportom, juna 1944. Po svedočenju Dine Remer (*Mi smo preživeli 4*, strana 149), koja je istim transportom dospela u Aušvic, Klara je bila smeštena zajedno sa Dinom i Dininom majkom u logor C, baraka (blok) 23, gde nije bilo kreveta i gde je oko 1000 žena spavalo na podu jedva nalazeći mesta na golom betonu.

Kada se Dinina majka razbolela, morala je da leži u posebnom delu barake 23. Dina bi je pred spavanje posećivala, a mesto na podu za Dinu čuvala bi majka njene najbolje drugarice iz Sombora. Jednoga dana ova žena je odbila da nadalje čuva mesto za Dinu. Tada je pomoć stigla od Klare koja je Dinu pozvala da legne između nje i gospođe Papo i utešila Dinu rekavši joj da ne brine više o mestu za spavanje. Ubrzo posle ovog događaja, nakon mesec i po dana boravka u baraci 23, usledila je velika selekcija zatvorenica. Žene koje su procenjene kao nedovoljno sposobne za rad bile su izdvojene i odvedene na pogubljenje. Klara i Dinina majka bile su među njima. Posle ove selekcije baraka 23 u logoru C ostala je poluprazna.

U drugoj polovini 1945. godine, Rut dobija pisma od mog najmlađeg strica Danka Konfortija, koji je još 1938. godine otišao u Palestinu i živeo u mestu Rišon Lecion. On saznaje od Rut šta se sve desilo i poziva je da dođe kod njega. To joj isto savetuje i moj otac, koji na Rut još gleda kao na dete, pišući joj juna 1945. godine: „Idi Danku, jer će ti možda on jedini dati utočište koje si izgubila“. Međutim, situacija se komplikuje jer se Rut ozbiljno zaljubila u jednog engleskog oficira, pilota, a njena drugarica Mara u drugog i već se udala. U međuvremenu, moj otac je januara 1946. godine demobilisan, pa se vraća u Zagreb. Ubrzo mu se u ovom gradu pridružuje Deže, pa onda i Braco, koji iz Sombora dolazi na studije. U Zagrebu nikog drugog od familije moj otac više nije našao. U pismu poslatom Rut, koja je tada bila u Udinama, tata piše: „Mi možemo biti sretni da bar ovo dvoje ljudi postoje, koji nas neobično vole i misle samo na nas“. Saznanje sa kojim se moj otac tada u Zagrebu suočio bilo je užasno: roditelji Jakov i Luna i stričevi Moše (Moric), Leon, Josef (Čučo) i Avram (Miko) ubijeni su u Jasenovcu, sestra Klara u Aušvicu, a od sestre Rahele, udate Salom u Sarajevu, preživela je jedino ćerka Lilika sa sinom Zlatanom, zahvaljujući učešću u partizanima. Saznalo se da je Rahelina druga ćerka Esperansa ubijena u Aušvicu, a sin Braco poginuo kao borac NOP-a.

Što se tiče tadašnjih Rutinih razmišljanja o budućnosti, odlučujuće je uticalo pismo očuha Dežea u kome joj sada i on, posle Danka i mog oca, savetuje da ide svakako kod svoje preostale familije, ali ne kod njih u Jugoslaviju, gde je situacija bila izuzetno teška, nego kod ujaka Danka u Palestinu, jer i oni isto misle da to u budućnosti učine. Rut se onda obraća za pomoć engleskom oficiru Malkovu, palestinskom Jevreju iz Jerusalima, koji joj savetuje da u Palestinu uđe legalno, tako što će se *pro forma* udati za njegovog potčinjenog, Kurta Vajsa, takođe

Jevreja i palestinskog državljanina. Tako Rut dobija papire neophodne za normalan ulazak u Palestinu. Njena dotadašnja ljubav, engleski oficir Piter Bilton, ostaje zadivljen takvim patriotskim postupkom dvadesetogodišnje jevrejske devojke i po svojoj želji upoznaje njenog „formalnog“ muža Kurta. Na kraju je prati na voz, oni se rastaju, a Rut preko Napulja stiže brodom u Egipat, odakle vozom dolazi u Tel Aviv, juna 1946. godine. Ubrzo se nalazi sa svojim ujakom Dankom u obližnjem Rišon Lecionu, gde će kod Danka početi novi život, u novoj zemlji. U proleće 1948. godine, četrnaestog maja, preko dva milenijuma star jevrejski san se ostvario – ponovo je osnovana država Izrael. U prvom ratu sa Arapima, koji je odmah nakon toga usledio, gine Kurt Švarc, Rutin „formalni“ muž.

Palomba-Beba Rut Musafija, udata Vajnberg, danas živi u Jerusalemu. Ima sina Dana i ćerku Dafnu i šestoro unučadi.

Moj stric Danijel-Danko Konforti stalno je živeo u Rišon Lecionu, od dolaska u Palestinu 1938. do smrti 1994. godine. U braku sa ženom Lilikom (Leom) nije imao dece.

Braco Musafija završava dve godine građevinskog fakulteta u Zagrebu. Sa Deže Abrahamom i njegovom novom ženom Gretom odlazi u Izrael 1949. godine. Magda Drelih se u Zagrebu leći od tuberkuloze i dolazi u Izrael 1951. godine. Braco završava građevinu u Haifi na Tehnionu, odlazi u vojsku i 1954. godine se venčava sa Magdom. U braku imaju dvoje dece, ćerku Mihal i sina Boaza, koji im kasnije podaraju petoro unučadi.

Moj stric Ješua-Salvator Konforti živeo je posle rata stalno u Milanu, gde je i umro. Iza njega su ostali supruga Olga, ćerke Renata i Dina i četvoro unučadi.

Moj otac Samuel-Saša Konforti se, tokom letovnja na Rabu 1947. godine, upoznao sa mojom majkom, Majom Spalatin. Ubrzo su se venčali, a ja sam se rodio maja 1953. godine u Zagrebu. Nedugo posle toga, moj otac se teško razboleo i umro decembra 1954. godine. Mama i ja smo se onda preselili u Beograd kod maminih roditelja i sestre. Od 1988. godine živim sa sinom Lazarom u Kanadi, u gradu Montrealu.

*Djordje Konforti, autor
priče o ocu*